

PRZEMYSŁAW P. GRZYBOWSKI
KAROLINA KRAMKOWSKA
MAGDALENA PLUTA

„Wspólne obszary tanatopedagogiki i pedagogiki międzykulturowej. Chorzy, cierpiący i umierający jako Inni i Obcy”.
Bydgoszcz, 25 listopada 2016 roku

25 listopada 2016 roku w gmachu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy odbyło się międzyuczelniane sympozjum naukowo-metodyczne pt. *Wspólne obszary tanatopedagogiki i pedagogiki międzykulturowej. Chorzy, cierpiący i umierający, jako Inni i Obcy*. Jego głównym organizatorem byli pracownicy i doktorantka Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Porównawczej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, natomiast do współpracy włączyli się badacze i doktoranci z Katedry Pracy Socjalnej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), Katedry Studiów nad Niepełnosprawnością i Tanatopedagogiki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), Katedry i Kliniki Pediatrii, Gastroenterologii, Hepatologii i Żywienia Dzieci (Uniwersytet Medyczny w Gdańsku), Zakładu Myśli Społecznej i Edukacji Środowiskowej (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), bydgoskiego oddziału Fundacji „DrClown” oraz Akademickiego Centrum Wolontariatu działającego przy Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego.

Choroba, cierpienie, towarzyszące im przemiany ciała i samopoczucia, a także kwestie ostateczne będące nieodłącznym elementem schyłku życia, dotyczą jednostki w jej najbliższym środowisku (rodziny, przyjaciół, znajomych, współpracowników itp.) oraz wiążą się ze zmianą stanu i zachowania do tego stopnia, że pewnego dnia ktoś bliski jest już nie tylko Innym, ale staje się wręcz Obcym. Kwestia społecznego wykluczania chorych, cierpiących i umierających, ze względu na ich cechy i perspektywy, jest niezwykle delikatna i w związku z tym rzadko podejmowana w kontekście edukacji. Zagadnienia te stanowią wspólny przedmiot zainteresowań tanatopedagogiki i pedagogiki międzykulturowej. Można wręcz mówić o przenikaniu się obszarów zainteresowań czy tożsamości celów badaczy tych zjawisk i procesów, a także działań osób zaangażowanych w opiekę nad chorymi, cierpiącymi, umiera-

jącymi i ich bliskimi oraz twórcami dotyczących ich koncepcji edukacji – co otwiera interesującą płaszczyznę dialogu.

Organizatorzy międzyuczelnianego sympozjum zaprosili jego uczestników do wspólnej refleksji i dyskusji, koncentrując się wokół następujących problemów:

- Jakie czynniki warunkują postrzeganie chorych, cierpiących i umierających jako Innych i Obcych?
- W jakich okolicznościach odmienność chorych, cierpiących i umierających utrudnia ich relacje w rodzinie, środowisku placówki medycznej, opiekuńczej oraz w przestrzeni publicznej?
- Na jakich zasadach i w jakich formach, w procesie przełamywania wzajemnej Obcości, można wspierać chorych, cierpiących i umierających oraz osoby opiekujące się nimi?
- Z jakimi wyzwaniem i dylematami zmagają się twórcy koncepcji wychowania do chorowania, cierpienia i umierania?

Dr hab. Józef Binnebesel prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) we wprowadzającym referacie do problematyki konferencji *Wprowadzenie do tanatopedagogiki* przedstawił założenia teoretyczne i ideologiczne tanatopedagogiki. Referujący, będąc twórcą oryginalnej koncepcji pedagogicznej refleksji nad wychowaniem do chorowania, cierpienia i umierania, wspomniał dokonania licznych specjalistów, których badania go zainspirowały. Wskazał możliwości zastosowania kategorii pojęciowych z dziedziny tanatopedagogiki do opisu zjawisk i procesów związanych z doświadczaniem i przeżywaniem m.in. cierpienia, straty, żałoby.

Dr hab. med. Zbigniew Bohdan (Uniwersytet Medyczny w Gdańsku) w charakterystycznym dla tego specjalisty stylu wypowiedzi, pełnym budzących emocje słuchaczy przenośni, ilustracji i poetyckich odniesień, rozważał temat *Cierpienie ojców*. Wypowiadając się jako lekarz pediatra i paliatywista uczestniczący m.in. w pracach hospicjów domowych, scharakteryzował relacje w rodzinach, w których Obcość wynikająca z nieuleczalnej choroby jednego z jej członków, wiąże się z przemianami zachowania wszystkich domowników. Niezwykle rzadko poruszane w badaniach naukowych zjawisko cierpienia mężczyzn (szczególnie ojców), towarzyszącej mu samotności oraz Obcości przejawiającej się w braku zrozumienia przez znajomych i przyjaciół, zostało tu przedstawione jako poważny problem społeczny o dalekosiężnych implikacjach dla sfery edukacji i pedagogiki.

Dr Elżbieta Okońska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) w referacie *Inny bo cierpiący, czy cierpiący bo Inny? O dialogu z Innym w sytuacjach granicznych*

nich uwag kilka przedstawiła filozoficzne przesłanki Inności w sytuacjach granicznych, zwracając szczególną uwagę na dialogiczny wymiar cierpienia Innego, który w związku ze swą chorobą i niepełnosprawnością szczególnie potrzebuje obecności i zrozumienia innych osób. Jako jeden z najistotniejszych czynników radzenia sobie z tego rodzaju sytuacjami, referująca wskazała budzenie nadziei i podtrzymywanie w Innym przekonania o własnej wartości i sensie wspólnego przeżywania sytuacji granicznej.

Mgr Magdalena Pluta (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) w bogato ilustrowanej prezentacji *Szpital jako pogranicze kulturowe. Zmagania z wzajemną Obcością* odniosła się do przykładów z literatury, w których chory będąc Obcym dla osób z najbliższego oraz dalszego środowiska zмага się także z nieprzychylnymi zjawiskami charakterystycznymi dla ośrodków opieki medycznej będących elementami rozbudowanego systemu służby zdrowia. Przedstawiając przypadki Arnhild Lauveng i Trei Wilber, referująca podkreśliła potrzebę zachowania zwłaszcza przez personel medyczny postawy szacunku wobec odmienności chorego, choćby nawet system nie stwarzał do tego odpowiedniej okazji.

Mgr Katarzyna Wolszczak, będąca koordynatorką zespołu psychologów Domu Sue Ryder w Bydgoszczy i na co dzień zajmująca się m.in. sprawami podopiecznych w hospicjum domowym, odniosła się do okoliczności swej pracy w referacie *Dotykanie śmierci. Jak zmieniają się bliskie relacje u kresu życia*. Opierając się na doświadczeniach własnym oraz członków swojego zespołu, opowiadała o zmaganiu się z Obcością osób w terminalnej fazie życia, o stereotypach związanych z potrzebami i oczekiwaniami umierających oraz o wyzwaniach czekających wolontariuszy hospicyjnych.

Mgr Magdalena Bednarczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) wygłosiła referat *Temat cierpienia i śmierci w przestrzeni szkolnej – propozycje kształcenia nauczycieli poprzez kampanie Fundacji Hospicyjnej*. Przedstawiła w nim ideologiczne podstawy działalności Fundacji Hospicyjnej oraz dostępne dzięki portalowi internetowemu środki dydaktyczne dla osób interesujących się wychowaniem do chorowania, cierpienia i umierania oraz realizujących związane z nimi koncepcje edukacji w szkole. Referująca podkreśliła rolę nauczyciela w procesie oswojania uczniów z nieuniknioną Obcością (zarówno własną, jak i ich bliskich) oraz możliwości wykorzystania środków dydaktycznych opracowanych przez gdańską Fundację Hospicyjną do pracy z uczniami.

Mgr Renata Deka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) w referacie *Pacjent u kresu życia i więzień wolontariusz – co wynika ze spotkania tych dwóch światów* scharakteryzowała projekty edukacyjne, w ramach których do pracy

w hospicjach zostali zaangażowani więźniowie. Zarówno oni jako pensjonariusze zakładów penitencjarnych, jak i pacjenci hospicjów są postrzegani jako Inni i Obcy, co wiąże się z postawami nieufności, niechęci, niepewności itp. Opisanie przez referującą projekty (z wykorzystaniem bogatego materiału ilustracyjnego) pozwoliły słuchaczom na refleksję o potencjalnych możliwościach wykraczania poza standardowe schematy w edukacji i opiece paliatywnej.

Mgr Karolina Kramkowska będąca słuchaczką studiów doktoranckich przy Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego i koordynatorką prac Akademickiego Centrum Wolontariatu UKW przygotowała obszerny referat na temat *Edukacja nieformalnych opiekunów osób z chorobą Alzheimera formą optymalizowania jakości opieki sprawowanej w domu*. Nawiązując do własnych doświadczeń jako opiekunki nad osobami z chorobą Alzheimera, przedstawiła dane statystyczne dotyczące tego zjawiska; codzienne problemy, z którymi zmagają się chorzy i ich opiekunowie; a także założenia koncepcji opieki holistycznej realizowanej przez nieformalnych opiekunów osób dotkniętych tych schorzeniem.

Mgr Alicja Moczulska, Marta Lubińska, Dominika Szubińska to wolontariuszki bydgoskiego oddziału Fundacji „DrClown”. Realizując liczne zadania wolontaryjne na oddziałach dla dzieci w szpitalach w Bydgoszczy, dokonały ich reasumpcji w referacie *Doktorzy klauni w relacjach z pacjentami bydgoskich szpitali*. Przedstawiły okoliczności relacji ze swymi podopiecznymi i ich rodzinami – niekiedy trudnych, bo obarczonych poczuciem niepewności i w wielu przypadkach nieuchronnością dramatycznych perspektyw kontaktów z nieuleczalnie chorymi. W ich relacji terapia śmiechem przeprowadzana przez doktorów klaunów została ukazana jako czynnik poprawy jakości życia i integracji społeczności szpitalnej.

Podsumowania sympozjum dokonał dr hab. Przemysław Paweł Grzybowski (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), sytuując wątki podejmowane przez poszczególnych referujących w strukturze referatu *Obcy zrozumie Obcego. Patch Adams i doktorzy klauni w relacjach z cierpiącymi*. Na tle opowieści o życiu i działalności pioniera terapii śmiechem, wskazał możliwe płaszczyzny wzajemnej Obcości w odniesieniu do chorowania, cierpienia i umierania oraz preferowane przez Patcha Adamsa formy przeciwdziałania wyobcowaniu – zarówno w warunkach placówki opiekuńczo-medycznej, jak i w pozasystemowych relacjach z chorymi, cierpiącymi i umierającymi.

W dyskusji zabrało głos osiem osób przysłuchujących się obradom. Nawiązały do przedstawionych referatów oraz podzieliły się własnymi doświadc-

zeniami związanymi z relacjami chorych, cierpiących i umierających z ich krewnymi, opiekunami i pracownikami placówek opiekuńczych i medycznych.

W przedsiönku auli, w której odbywały się wykłady, można było obejrzeć miniwystawę przygotowaną przez dr. hab. Przemysława Grzybowskię – *Patch Adams i doktorzy klauni. Rewolucja miłosci w medycynie i edukacji*. Na pięciu tablicach zostały przedstawione okoliczności rozpoczęcia działalności społecznej przez światowej sławy lekarza i terapeutę śmiechem Huntera „Patcha” Adamsa oraz jego wypowiedzi dotyczące zagadnień związanych z opieką nad chorymi cierpiącymi oraz edukacją we współczesnym świecie. Zostały one zilustrowane kilkudziesięcioma barwnymi fotografiami obrazującymi aktywność doktorów klaunów w międzynarodowych projektach dobroczynnych w Peru, Polsce, Rumunii i Syrii.

Uczestnictwo w sympozjum było bezpłatne i otwarte dla wszystkich zainteresowanych, którzy zarejestrowali się drogą elektroniczną. Referujący dojechali na swój koszt i nie otrzymali wynagrodzeń. W sympozyjnych wykładach i dyskusji wzięło udział ponad osiemdziesiąt osób z Bydgoszczy, Gdańska, Elbląę, Łodzi, Torunia i Słupska. Organizatorzy planują zebranie i upublicznienie przedstawionych referatów w formie bezpłatnej publikacji posympozyjnej.